УДК 374

МУЗЫКА САБАГЫНДА ПЕДАГОГИКАЛЫК ОЮНДАРДЫН РОЛУ

Мурзабаева Бусалтанат Буркановна
окутуучу
Ош мамлекеттик педагогикалык университети,
Кыргыз Республикасы, Ош шаары
Заилова Жумагүл Жусупбаевна,
окутуучу
Ош мамлекеттик педагогикалык университети,
Кыргыз Республикасы, Ош шаары

Аннотация.

Оюн балдардын негизги иш-аракети катары чоӊ психологиялык, анатомиялык-физиологиялык, педагогикалык милдеттерди аткарат. Оюн баланын өнүгүшүнө, ой жүгүртүүсүнө таасир этип, билимдин булагы, тарбиялык жана өнүктүрүүчү мааниге ээ болуп, адамдын инсан болуп калыптанышына өбөлгө түзөт. Ар бир адам оюн ойноп чоңоёт, көп ойногон адамдын дүйнө таанымы кең, жан дүйнөсү таза, жүрөгү назик, чыныгы сезимтал адам болот. Бул макалада мектепте музыка сабагында педагогикалык оюндарды кантип уюштуруу, оюндардын түрлөрү, оюн аркылуу балдардын кандай жөндөмдүүлүктөрү калыптананаары чечмеленди жана бир канча оюн мисал катары көрсөтүлдү. Музыка сабагында оюн ойнотууда эмнелерди эске алуу керектиги белгиленди. Макаланы мугалимдер, ата- энелер, студенттер пайдаланса болот.

Ачкыч сөздөр: Мектеп окуучулары, оюн, мектеп, уюштуруу, аң - сезим, дидактика, акыл-эс, ата- эне, ой- жүгүртүү.

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИГР НА УРОКЕ МУЗЫКИ

Мурзабаева Бусалтанат Буркановна
Ошский государственный педагогический
университет, г.Ош, Кыргызская Республика,
преподаватель. 0779 148317

Заилова Жумагүл Жусупбаевна,
Ошский государственный педагогический
университет, г.Ош, Кыргызская Республика,
преподаватель. zzailova87@mail.ru. 0777 559 487

Аннотация.

Игра как основная деятельность детей решает важные психологические, анатомо-физиологические, педагогические задачи. Игра влияет на развитие и мышление ребенка, становится источником знаний, имеет воспитательное и развивающее значение,

способствует становлению человека как личности. Все растут в играх, человек, который много играет, имеет широкое мировоззрение, чистую душу, нежное сердце и по-настоящему чуткий человек. В данной статье объясняется, как организовать педагогические игры на уроках музыки в школе, виды игр, как через игры формируются способности детей, а также в качестве примеров показаны несколько игр. Отмечено, что следует учитывать при проведении игры на уроках музыки. Статья может быть использована учителями, родителями и учащимися.

Ключевые слова: Школьники, игра, школа, организация, сознание, дидактика, разум, родители, мышление.

THE ROLE OF PEDAGOGICAL GAMES IN THE MUSIC LESSON

Murzabaeva Busaltanat,
Osh State Pedagogical University,
Osh, Kyrgyz Republic, lecturer.
Jumagul Zailova,
Osh State Pedagogical University,
Osh, Kyrgyz Republic, lecturer.

Abstract.

The game, as the main activity of children, fulfills great psychological, anatomical-physiological, pedagogical tasks. The game affects the child's development and thinking, becomes a source of knowledge, has educational and developmental value, and contributes to the formation of a person as a person. Everyone grows up playing games, a person who plays a lot has a broad worldview, a pure soul, a tender heart, and a truly sensitive person. This article explains how to organize pedagogical games in music lessons at school, types of games, how children's abilities are formed through games, and several games are shown as examples. What should be taken into account when playing a game in music lessons was noted. The article can be used by teachers, parents, and students.

Key words: School students, game, school, organization, consciousness, didactics, mind, parents, thinking.

Биз жашап жаткан коом тынымсыз өнүгүүдө жана өзгөрүүдө. Азыркы билим берүү билимдин жаңы мазмуну, жаңы квалификациялар менен дайыма толукталып турат. Билим алуу процесси- негизинен мугалим менен окуучунун, окуучулардын бири – бири менен мамилесин камтыган адамдар ортосундагы байланыш. Байланышуу менен биргеликте үйрөтүү, тарбиялоо, окутуу технологиялары, программалоо, проблемалуу окутуу процесстери жүрөт. Демек, булар педагогикалык технологияларды мүнөздөйт. Мектепте педагогикалык технологиялар ар бир предметте ишке ашат. Биз музыка сабагына токтолобуз.

Бүгүнкү күндө орто мектептерде кеңири таралган мурдатан колдонулуп келген окутуунун салттуу технологиясы окуучулардын билим, билгичтик, көндүмдөрүн өнүктүрүү менен жаңы нерсени үйрөнүү, бышыктоо, көзөмөлдөө, баалоону камтыйт. Мында мугалим түшүндүрөт, көрсөтөт, айтып берет, ал эми окуучулар угат, эске сактайт, үйрөнгөн нерселерин катасыз кайталоого аракет жасайт. Мугалимдин ишмердүүлүгү түшүндүрүү, иш-аракеттерди көрсөтүү, аларды окуучулардын аткаруусу, оңдоп түзөөсү менен байланышкан. Салттуу окутуу ыкмалары бай тарыхка ээ жана убакыттын өтүшү менен натыйжалуулугу далилденген. Алар мугалимдер менен окуучулардын ортосундагы маанилүү адамдык өз ара аракеттенүүнү камсыздайт жана активдүү катышууга көмөктөшөт. Салттуу окутуунун кээ бир баалуу аспектилери бар:

Жеке байланыш: Бетме-бет өз ара аракеттенүү мугалимдерге окуучулар менен тереңирээк байланышып, алардын жеке күчтүү, алсыз жактарын жана окуу стилин түшүнүүгө мүмкүндүк берет. Бул жеке байланыш ишенимди бекемдөөгө жардам берет жана ачык баарлашууга түрткү берет. Көбүнчө музыка сабагында жекече окутууда, музыкалык аспаптарды үйрөтүүдө, жаттап, даярданып келген ырларын ырдатууда жекече байланыш жүрөт.

Кол менен үйрөнүү: Салттуу методдор көбүнчө практикалык иш-аракеттерди, эксперименттерди жана реалдуу мисалдарды камтыйт, бул окуучуларга теориялык билимди практикада колдонууга мүмкүндүк берет. Айрыкча музыка сабагында же комуз, аккордеон жана башка ийримдерде ноталарды аспапта кол менен көрсөтүп, түшүндүрүп үйрөтүлөт.

Классты башкаруу: класстын салттуу шартында мугалимдер окуучулардын көңүлүн бурууну жана тартипти камсыз кылуу менен окуу чөйрөсүн жакшыраак көзөмөлдөй алышат.

Социалдык өнүгүү: Салттуу класстар маанилүү социалдык жана эмоционалдык көндүмдөрдү жайылтуу менен социалдык өз ара аракеттенүүнү, командада иштөөнү жеңилдетет. Ошону менен бирге салттуу технологиянын кемчиликтери да бар- окуу процессин жекелештирирүү жана дифференцияциялоо мүмкүнкүчүлүктөрү аз, окуучулардын ойлоо потенциялын жакшы өнүктүрбөйт. Заман талабына жараша окутууну проблемалуу, интерактивдүү методдорун да колдонуу билим сапатын жакшыртат. Интерактивдүү окутуунун өзгөчө баалуулугу окуучулардын командада эффективдүү иштөөгө үйрөнүүсүндө. Интерактивдүү мотоддорду туура, пландуу жана системалуу колдонуу менен командада иштей албоо көйгөйүн чечүүгө болот. Интерактивдүү окутуу методдору инсандын социалдашуусуна, өзүн команданын бир бөлүгү катары, өзүнүн ролун жана потенциалын аңдап билүүгө көмөктөшкөндүктөн, окуучуларга багытталган окутуунун бир бөлүгү болуп саналат. Мындай окутууда оюндарды ойнотуу менен активдүү иш алып барууга болот.[2]

Билим берүүдө оюндар негизги көндүмдөрдү жана компетенцияларды өнүктүрүүгө көмөктөшүүчү интерактивдүү жана кызыктуу тажрыйбаларды берүү аркылуу социалдык-эмоционалдык окутууда баалуу ролду ойной алат. Класстагы жеке окуучулар бири- биринин эмоцияларын түшүнүү, позитивдүү мамилелерди өнүктүрүү, жоопкерчиликтүү чечимдерди кабыл алуу, эмпатия жана социалдык аң-сезимди көрсөтүү үчүн зарыл болгон билимди, көндүмдөрдү жана мамилелерди колдонуу процессин билдирет. Окутуучулардын билим берүүчү оюндарды социалдык-эмоционалдык окуу программасына интеграциялоо жолдорун жана социалдык-эмоционалдык окуу оюндарынын окуучуларга кандай пайда алып келерин талдап көрөлү. Албетте, оюндун адамдын өнүгүшүнө, калыптанышына ар кандай таасирлери бар. Кээ бир балдар оюнда чыныгы жашоону чагылдырса, кээ бирлери ички сезимдерин билдиришет. Оюндун өнүгүшүнө жана баланын оюнга тартылышына таасир этүүчү көптөгөн факторлор бар. Мисалы, оюнда чоңдордун жетекчилиги, оюнчуктар, баланын өсүп жаткан чөйрөсү, балдар командасы, баланын тарбиясы көрсөтүлөтт. Бирок, оюн бир гана иш эмес, бул балдардын да, чондордун да кызыгуусун арттырган, адамга ырахат жана канааттануу сезимин тартуулаган иш. Балдар эле эмес, чоңдор дагы ойнойт, албетте оюндун түрлөрү көп. Балдардын оюнун талдай турган болсок, анын өзгөрүшү балдардын жаш курагына жана жеке өзгөчөлүктөрүнө жараша болот. Мисалы, ролдук, кыймылдуу, сахналаштыруу, музыкалык, дидактикалык, ассамблеялык, улуттук, спорттук, өнүктүрүүчү оюндардын түрлөрү бар. Алардын ар биринин өзүнүн мааниси, өзгөчөлүктөрү, мазмуну, эрежелери, тартиби, тарбиялык, өнүктүрүүчү функциялары бар. Алардын ар бирине жекече токтоло турган болсок, ролдук оюндар – оюндардын биринчи билими десек ашыкча болбос эле. Балдар оюндарынын тарбиялык маанисин жогору баалап, А.С.Макаренко мындай деп жазган: «Оюндун баланын жашоосунда мааниси абдан чоң. Чоң адам үчүн эмгектин мааниси кандай маанилүү болсо, балдар үчүн да оюн ошончолук маанилүү. Бала ойноп жүргөндөй, чоңойгондо көп жагынан жумушта болот. Ошондуктан келечектеги каарманды тарбиялоо биринчи кезекте оюндан башталат”. Мисалы; сюжеттик – ролдук оюндар. Оюндун негизги өзгөчөлүгү – балдардын айланасындагы турмушту – адамдардын кыймыл-аракетин чагылдыруу. [2]

Азыркы коомдун өнүгүү темпи билим берүүнүн милдеттерин кайра карап чыгууну талап кылат. Инсанды калыптандыруу, анын чыгармачыл инсандыгын өнүктүрүү, баланын дараметин толук ачуу жана ишке ашыруу билим берүү системасынын негизги багыттары болуп саналат. Жалпы билим берүүчү мектептерде окутуунун мазмуну жана структурасы өзгөрүп жаткан мезгилде, инсанга багытталган оюн технологиясынын орду өзгөчө.

Мектепте музыка сабагында оюн технологиясын колдонуу менен материалды тез өздөштүрүүгө, музыкалык чыгармаларды кабыл алууга, музыка угууну үйрөнүүгө болот.

Башталгыч класста өтүлүүчү бардык сабактар сыяктуу эле, музыка сабагында оюндардын мааниси чоң. Оюнду көбүнчө мугалим сабактын алдында же сабактын аягында колдонот. Ошондой оюндардын бири - "Ойлон, тап!" баш катырма оюну. Пазл оюнун колдонуу менен балдар аспаптардын түрлөрүн жана түзүлүшүн айырмалап, тапкычтыкка жана ылдамдыкка үйрөнө алышат. Мында биз пазлдарга кыргыз элинин улуттук аспаптарынын, улуттук кийимдердин, буюмдардын сүрөтүн койсок болот.

Оюнду уюштуруунун структурасы:

1. Оюнду тандоо.

2. Оюнду даярдоо:

3. Оюнга киришүү:

- Оюнга окучууларды алдын ала даярдоо (дайыма эмес).

-Оюндун астында даярдоо (оюндук эмоциалдык кырдаалды түзүүгө багытталган.

- оюндун катышуучуларын тандоо.

4. Оюндун жүрүшү:

Оюн канчалык кызыктуу болсо, ошончолук билим берүүчүлүк, өнүктүүрүчүлүк жана тарбиялык максаттарга жетүү ошончолук деңгээлде болот.

- оюндун башталышы (нюанстарын белгилөө)

- өрчүшү (кульминация)

- жыйынтыктоо (өз убагында чекит кою маанилүү)

5. Жыйынтыгын чыгаруу.

6. Окуучуларды баалоо.

7. Оюнду анализдөө (талкуулоо, анкеталоо, эмоциалдык абалын баалоо).[3]

Бирок, оюн бул бала үчүн ырахат жана кубаныч гана эмес, бул өзү абдан маанилүү. Анын жардамы менен сиз баланын көңүлүн, эс тутумун, ой жүгүртүүсүн, фантазиясын, б.а. кийинки жашоо үчүн зарыл болгон сапаттар. Бала ойноп жатып жаңы билимге, көндүмгө, жөндөмгө ээ болуп, жөндөмдөрүн өнүктүрүп алат, кээде байкабай калат. Бул дидактикалык материал музыкалык оюндарды тартуулайт.

Дээрлик ар бир оюнду жөнөкөйлөтүлгөн же татаал версияда ойносо болот. Ошондуктан, балдар менен оюндарды уюштурууда, аларды жакшылап карап, алардын жеке өзгөчөлүктөрүнө баа берүү керек. Эгерде балдар тапшырмаларды тез жана оңой аткара алышса, аларга татаалыраактарын сунуштасаңыз болот, тескерисинче, кыйынчылык жаралса, жөнөкөй нерселерде көбүрөөк калганыңыз жакшы. Эч кандай шартта баланы бир нерсе кыла албай жатат деп күнөөлөбөш керек, ал тургай, анын теңтуштары оңой эле жасаса да.

Балага бир нерсени үйрөтүү менен гана чектелбестен, анын өзүнө болгон ишенимин калыптандыруу, өз идеясын, өз чечимин коргоо жөндөмүн өнүктүрүү маанилүү. Бул өзгөчө

чыгармачылык тапшырмаларды аткарууга тиешелүү. Балаңызга сынды таарынбай кабыл алууга жана жаңы идеяларды айтууга үйрөтүшүңүз керек.

Жана дагы, бул жерде баланын жеке өзгөчөлүктөрү маанилүү. Ал кайраттуу жана ишенимдүү болсо, анын жоопторуна сын көз менен баа берүүгө үйрөтө баштасаңыз болот. Эгер уялчаак же чечкинсиз болсо, алгач ага дем берип, кандай гана демилге болбосун колдоп койгонуңуз оң. Ар бир оюн – бул баланын чоңдор менен, башка балдар менен баарлашуусу; бул кызматташуунун мектеби, анда ал үйрөнүп, өз теңтушунун ийгилигине кубанат, ал эми кемчиликтерине кайраттуулук менен чыдайт. Жакшы ниет, колдоо, фантастика жана фантазиянын кубанычтуу атмосферасы - бул учурда гана оюндар баланын өнүгүшү үчүн пайдалуу болот.

Мугалим окуучуларга тартуулаган кызыктуу оюндар окуучулардын кубанычына айланат, ал эми чогуу өткөргөн жагымдуу көз ирмемдер сабактарды шаңдуу, кызыктуу өткөрүүгө жардам берет. Сабактын алдында балдарды дайыма сабактын планы менен тааныштыруу керек.

Музыка сабагында мугалим төмөнкүдөй белгилерди даярдап, окуучулар дайыма ушул белгилер менен тааныш болсо, сабакта көрсөтүп ыңгайлуу болот:

(башынын үстүндө суроо белгиси бар адамдын жүзү) - жаңы ырды үйрөнүү;

(эркектин жүзү) - үйрөнгөн ырды кайталоо;

(ар кандай музыкалык аспап) - музыкалык аспаптарда ойноо;

(кулагы чоң адамдын жүзү) - чыгарманы угуңуз;

(суроо белгиси) - жаңы нерсени үйрөнүү;

(бир колунда топ, экинчи колунда нота бар адам) - музыкалык жана дене тарбия боюнча машыгуу;

(гүл – жети түстүү) – музыкалык табышмактар, табышмактар, кроссворддор;

(үчтүк чекит) - музыкалык китепте иштөө;

(театрдык маска) - ырды драмалаштыруу;

(ритмикалык үлгү) - музыкалык оюндар;

(беш) – баалоо;

(үй) - үй тапшырмасы;[5]

Оюн ойноодо баарлашуу чоң роль ойнойт. Сүйлөшүүдө балдар талкуулашат, таасирлери менен бөлүшүшөт жана оюндун түпкү максатын жана мазмунун аныкташат. Оюнда вербалдык баарлашуу уюштуруучулук ролду ойнойт, балдардын ортосунда өз ара түшүнүшүүнү жана достукту, курчап турган турмуштун кээ бир фактыларына жана кубулуштарына бирдей мамилени түзүүгө жана өнүктүрүүгө жардам берет. Видео, оюн кыймылы жана сөздөрдүн өз ара байланышы оюндун өзөгүн түзөт, активдүүлүк, ал

чындыкты чагылдыруунун каражаты катары кызмат кылат. Оюндун структуралык элементтеринин негизги бөлүгү болуп төмөнкүлөр саналат: оюндун максаты, сюжети же мазмуну; оюн аракеттери, ролдору, оюндун өзүнөн келип чыккан жана балдар тарабынан түзүлгөн же чоңдор тарабынан сунушталган оюндун эрежелери. Бул элементтер бири-бири менен тыгыз байланышта болуп, оюнду балдардын өзүнчө бир иш-аракети катары көрсөтөт. Оюндун түпкү максаты – балдардын эмнени жана кандай ойноорун жалпы аныктоо, мисалы: «дүкөн», «оорукана», «кызы жана эне», «бала бакча» жана башка катары ойноо. Ал сөз менен формулировкаланып, оюн кыймыл-аракетинде чагылдырылып, оюндун мазмунунда калыптанат жана оюндун өзөгүн түзөт. Оюндун түпкү максатына жараша оюндар төмөнкүдөй типтүү топторго бөлүнөт: а) оюнду чагылдырган тиричилик кубулуштары («үй-бүлө», «мектеп», «бала бакча» ж.б.); б) чыгармачылык эмгекти чагылдырган оюндар (кемелерди, үйлөрдү, стадиондорду ж.б. курууну); б) коомдук окуяларды, салттарды (майрамдар, демонстрациялар, тосуп алуулар) чагылдырган оюндар.

Оюндарды мындай бөлүштүрүү, албетте, шарттуу гана, анткени оюнга жашоонун ар кандай кубулуштарын чагылдыруу камтышы мүмкүн. Бул байланышты аныктайт... Оюндун мазмуну аны кызыктуу кылат, оюнга болгон каалоону жана ойготот. Оюндун структуралык өзгөчөлүгү жана ачкычы баланын ойногон ролу болуп саналат. Оюн процессинде ролго берилген мааниге жараша көптөгөн оюндар ролдук же ролдук эмес оюндар деп аталат. Роль дайыма адамга же айбанга байланыштуу, ал ойдон чыгарылган жүрүм-турумга, кыймыл-аракетке, мамилелерге байланыштуу. Алардын образында болгон бала өзү каалагандай болуп калат, башкача айтканда, белгилүү бир ролду ойнойт.[2]

Искусство башка өнөрлөр менен оңой аралашат. Математика, илим, маданият, тил ж.б. сыяктуу негизги тармактар. Музыка балдарга өз оюн, сезимдерин жана күчүн манжа ойноо, жөнөкөй аспаптар же ызылдап же тааныш ырды коштоп ырдоо аркылуу билдирүүгө мүмкүнчүлүк берет.

Музыка чөйрөсүндө окутууну жана өнүктүрүүнү колдоо үчүн зарыл болгон материалдар: фортепиано, барабандар, комуз, аккордеон жана ушул сыяктуу аспаптар; музыканы камтыган компакт-дисктер, кассеталар же компьютердик программалык камсыздоо.

Оюнду талкуулоо менен баштоо жана бүтүрүү.

Окуучулар социалдык жана эмоционалдык окуу оюндарын ойноп баштаардан мурун, педагогдор оюнда берилген темаларын талкуулашы керек. Окуучулар оюнду ойноп бүткөндөн кийин, экинчи талкуу ачылып, анда оюнду ойноп жатканда болгон эмоциялары, тажрыйбасы же ойлору менен бөлүшүшөт.

Азыркы тапта базалык мектептик билим берүү системасында музыкалык билим берүү олуттуу мааниге ээ. «Музыка» предмети патриоттулукка, гумандуулук идеяларына, толеранттуулукка тарбиялоодо зор мааниге ээ, анткени таасир этүү күчү жагынан музыка искусствонун өзгөчө түрлөрүнүн бири болуп саналат. Музыканын тилин, музыкалык сабаттуулуктун негиздерин окуп-үйрөнүү окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгүнө өбөлгөлөрдү түзөт. Базистик окуу планында «Музыка» предмети окуп-үйрөнүү үчүн 5-7-класстарда жумасына бир сааттан киргизилген. Жылдык окуу жүктөмү – 34 саат, 3 жылдагы жалпы окуу жүктөмү 102 саатты түзөт. Предметтин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен, орто мектепте музыка сабагы Кыргызстандагы мектептик билим берүүнүн негизги максатын ишке ашырууга, тактап айтканда, «инсандын көп түрдүү өзгөрмөлүү дүйнөдөгү жеке жана коомдук бакубатчылыгын камсыз кылуучу жарандык жана кесиптик ишмердүүлүккө даярдыгын»1 калыптандырууга багытталган. Мектеп окуучуларынын аталган предметтин алкагындагы окуу ишмердүүлүгүнүн негизги түрлөрү болуп музыка угуу, уккан жана аткарылган (ырдалган) чыгармаларды талдоо жана талкуулоо, ырдоо, импровизациянын элементтери эсептелет. Музыкалык аспаптык музыкалаштыруу окутууну уюштуруу үчүн жеткиликтүү сандагы музыкалык аспаптар болгон учурда талапка ылайык. [5]

Жыйынтыктап айтканда мектеп прогаммасында 1- класстан 7- класска чейин музыка сабагын өтүү менен өсүп келе жаткан жаш муундардын билим, билгичтик, көндүмдөрүн өз алдынча колдонуу жөндөмүн калыптандыруу болуп саналат. Музыкалык билим берүү – окуучуда музыкага карата эмоциялык сезимталдыкты, анын мазмунун түшүнүү жана терең толгонууну, музыкалык сабаттуулуктун негиздерин, музыкалык тилди түшүнүүнү максатка багытталган системалуу түрдө тарбиялоо. Мындан сырткары, музыкалык билим берүү бул – музыкалык ишмердүүлүктүн коомдук-тарыхый тажрыйбасын жаңы муунга берүү процесси, Кыргызстандын музыкасын терең сыйлоого тарбиялоо жана түрдүү элдер жана муундардын музыкасына толеранттуу мамиле кылууга тарбиялоо болуп эсептелинет.

Адабияттар:

1. Акматов К., Бабаев Д., Кимсанов К. Педагогика - Б., 2016.
2. М.Касей, Ж.Шамбетова, А.М. Шакирова Башталгыч мектептин 4-классы үчүн окуу китеби 2016 г.
3. Акматов К., Бабаев Д., Кимсанов К. Окутуунун жаңы технолгиялары - Б., 2022.
4. Автор: А. М. Муратова, К. Ж. Артыков. Музыка Год издания: 2018.
5. Жалпы билим берүүчү уюмдарынын V- VII –класстар үчүн предметтик стандарт Бишкек-2018-ж.